

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΑΡΓΥΡΟΚΑΣΤΡΙΤΗΣ *

III. ΟΙ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΙ ΤΗΣ ΜΟΣΧΟΠΟΛΕΩΣ
ΚΑΙ ΑΛΛΟΙ ΛΟΓΙΟΙ ΜΟΣΧΟΠΟΛΙΤΑΙ, ΚΑΙ ΕΚ ΤΩΝ ΠΕΡΙΞ
ΟΙ ΠΡΟΑΓΑΓΟΝΤΕΣ ΤΑΣ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΙΚΑΣ ΙΔΕΑΣ

Παρέσχομεν διὰ τῶν μέχρι τοῦδε γνωστῶν ἐκδόσεων τοῦ Τυπογραφείου τῆς Μοσχοπόλεως ἀπλὴν σκιαγραφίαν τῆς πνευματικῆς παραγωγῆς: διότι, ὡς ὀφόμεθα, μνημονεύονται σποράδην καὶ ἄλλαι ἐκδόσεις, καὶ δὴ καὶ εἰς ἄλλας πλὴν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσας. Ὁ Π. Λάμπρος ἐγνώρισεν ἡμῖν μόνον 8 τοιαύτας ἐκδόσεις, ὁ Legend ἐδιπλασίασε τὸν ἀριθμὸν περίπου, ἐλπίζομεν, ὅτι θὰ ἀνευρεθῶσι καὶ ἄλλαι ἐκδόσεις. Εἶναι ὅμως περίεργον τὸ φαινόμενον τῆς σπανιότητος τῶν Μοσχοπολ. ἐκδόσεων¹. Ἄλλ' ἔχομεν καὶ ἔργα τῶν διδασκάλων καὶ λογίων Μοσχοπολιτῶν ἐκδοθέντα οὐχὶ ἐν Μοσχοπόλει ἀλλ' ἐν Εὐρώπῃ ὑφισταμένου ἔτι τοῦ τυπογραφείου, ὃν τινες θὰ παρενείρωμεν παρακατιόντες. Ἡδὴ δέον νὰ γνωρίσωμεν τοῖς ἀναγνώσταις τοὺς τε συντελεστάς τῆς κινήσεως ταύτης καὶ τοὺς διαφόρους Νεοακαδημαϊκοὺς. Ἡ πόλις αὕτη, ἡ ἀριθμοῦσα τότε περὶ τὰς 60000 κατοίκων, (δευτέρα μετὰ τὴν Θεσσαλονίκην κατὰ πληθυσμὸν ἐν τῇ Εὐρώπ. Τουρκίᾳ) δὲν ἐθαυμάσθη τόσον διὰ τὸν πλοῦτον, τὰς λαμπρὰς οἰκοδομὰς, τὰς εὐρεῖας ὁδοὺς, τὴν βιομηχανίαν (μαχαιοποιία, ὄπλοποιία κττ.), ὅσον ἔμεινεν αἰώνιον τὸ κλέος διὰ τοὺς τροφίμους τῆς Ἀκαδημαίας, οἵτινες διδάσκοντες εἰς διάφορα μέρη καὶ συγγράφοντες διεκρίνοντο ὡς οἱ κράτιστοι τοῦ αἰῶνος. Τὰ ἰδιάζοντα τούτοις εἶναι τὸ βαθὺ θρησκευτικὸν αἶσθημα καὶ ὁ ὑπὲρ τῆς Ὀρθοδοξίας διακαὴς ζῆλος. Πρὸς τῇ δεινῇ δὲ ἑλληνομαθείᾳ προσῆν αὐτοῖς καὶ ἡ γλωσσομάθεια, ἐν ἣ καὶ νῦν ἔτι διακρίνονται οἱ τῶν μερῶν ἐκείνων λόγιοι.

Σύντομος, ὧδε ἀναγραφὴ ἐπιδείξει τοὺς ἱκανωτέρους τῶν ἐκ Μοσχοπόλεως καὶ τῆς περιουκίδος τῶν ἡγετῶν καὶ τροφίμων τῆς Νέας Ἀκαδημαίας.

*) Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου τεύχους σ. 63.

1. Ἐν Ἀθήναις ἐπὶ 20ετίαν ὄλην ἐπισκεπτόμενος καθεκάστην σχεδὸν τὰ παλαιὰ βιβλιοπωλεῖα, οὐδέποτε σχεδὸν εἶδον ἐκδοσιν Μοσχοπόλεως. Ἐν τοῖς Μετεώροις ἐπίσης δὲν ὑπάρχουσιν. Εἰς τὰς τοῦ Ἄθω Βιβλιοθήκας εἶναι ἀραιόταται. Τὸ πρᾶγμα δὲν ἐξηγεῖται ἄλλως, εἰμὶ ὅτι κατὰ τὴν καταστροφὴν τῆς πόλεως ἐρρίφθησαν εἰς τὸ πῦρ τὰ ὑπάρχοντα ἀποθέματα τὰ δὲ εὐρισκόμενα τῇδε κακείσε περισυνέλεξαν οἱ πρὸς ἄγαν τοιούτων πολυτίμων ἐκδόσεων καθ' ἑκάστην περιφερόμενοι ξένοι.

1. Ἀθανάσιος Δημητρίου Σιτήρια Μοσχοπολίτης.

Οὗτος εἶναι γνωστὸς μόνον ἐκ τῆς Ἑκκλ. Ἱστορίας τοῦ *Μελετίου* ἔνθα αὐτὸς καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ *Θεόδωρος* ἀναφέρονται ἐν τοῖς συνδρομηταῖς. Ἐνταῦθα προτάσσονται αὐτοῦ δύο ἐπιγράμματα ἡρώελε γεῖτα τὸ μὲν εἰς τὴν βίβλον ἐξ 28 στίχων, εἰς δὲ τὸν ἐκδότην *Πολυζών* *Δαμπανιτζιώτην* ὁ ἐξῆς:

Αἶθε Θεὸς πολὰ τοι γε Π ο λ υ ζ ώ η χαρίσαιτο

κ' ὄλβια ἐν ἀμφοτέρῃ κύδιμ' ἄνερ βιοτῇ

ὃν γὰρ ἔκευθε τύχα πρὸ κύκλων ὄλβον δολιχῶν περ,

τὸν δ' ἀναμοχλεύσας πᾶσι φάνας μετιτόν¹.

2. Ἀμβρόσιος ἱερομόναχος ὁ Πάμπερις Μοσχοπολίτης

Οὗτος ἐγεννήθη ἐν Μοσχοπόλει τῷ 1733, ἔνθα καὶ ἐσπούδασεν ὑπὸ τὸν Καβαλλιώτην γενόμενος κάτοχος τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Βλαχικῆς γλώσσης εἶτα ἐμόνασεν ἐν τῇ μονῇ τοῦ ὁσίου Ναοῦμ. Περιῆλθε τὴν Ῥουμανίαν ὅλην διδάσκων, τὴν Οὐγγαρίαν καὶ τὴν Γερμανίαν, καὶ ὑπῆρξεν ἐκ τῶν πρώτων ἰδρυτῶν τοῦ ἐν Λειψίᾳ Ναοῦ τῶν Ὁρθοδόξων.

Τὰ ἔργα αὐτοῦ ἀναγράφονται ὑπὸ τοῦ *Ζαβίρα*². Ἐν Λειψίᾳ διαμένων ἐπεσεστάτησεν εἰς τὴν ἐκδοσιν τῆς Φυσικῆς τοῦ *Νικ. Θεοτόκη* τῷ 1766³. Ὁ Ἀμβρόσιος ἦν ἀνάστημα τῆς μονῆς τοῦ ὁσίου Ναοῦμ, ὥς ἐκ τοῦ ἐν τέλει τοῦδε τοῦ κεφαλαίου ἐπιγράμματος αὐτοῦ ἐμφαίνεται.

Πρόεβη δὲ καὶ εἰς ἀνατύπωσιν τῷ 1768 τοῦ ἐν Μοσχοπόλει ἐκδοθέντος, ὥς εἶδομεν, *Ἐπιστολαρίου τοῦ Κορυδαλλέως*, ἐπειδὴ ἡ ἔξωθεν ἐπιγιννομένη ἀμουσία κομιδῇ ἀνέραστον εἰς δεῦρο διήλεγξε τὸ οὕτως ἐπιφθονον σύνταγμα» ὥς γράφει «τοῖς φιλολόγοις τῶν Ἑλλήνων» ἐν προοιμίῳ, ἐπιφέρων καὶ τάδε: Ὅσης μὲν διαφθορᾶς ἀπηλλαγμένον, ὅσων δ' ἀνάπλεων ἀστείότητων, καὶ συνελόντι φάναι, ἡλικίην τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον φέρον ἔχει μεταβολήν, καὶ τοῦ ἀρχετύπου ἐπ' ἀκριβὲς σώξει τὸ γνήσιον, αὐτὸ τοῦτο αὐτίκα σαφῶς δηλώσει φανέν, οὐδὲ λήσεται μηδὲν ἀβασανίστως προσιεμένους». Ἐκ τῆς περικοπῆς ταύτης, ὥς

1. Ὁ *Σκενδέρης* (σ. 51) ἀναφέρει *Ναοῦμ Σιτηρίαν* μεταξὺ τῶν ἀνακαινιστῶν τῆς μονῆς τοῦ Προδρόμου 2. Ὁ δὲ Ἀθανάσιος συγκαταλέγεται ἐν τοῖς συνδρομηταῖς τῆς Ἑκκλ. Ἱστορίας τοῦ *Μελετίου* (Τομ. Α' σ κθ') ὅθεν στυλίζεται ὅτι τῷ 1783, (ἔτει ἐκτυπώσεως) ὑπῆρχεν ἐν τῇ ζωῇ.

2. Ἐνθ. ἀνωτ. 190.

3. Βρεττωῦ Νεοελλ. Φιλ. Β' ἀρ. 129.

ἐξ ὄνυχος τὸν λέοντα, δ' ἀγινώσκει πᾶς τις τὴν περὶ τὸν Ἑλληνα λόγον δεινότητα τοῦ *Ἀμβροσίου*. Ἄλλ' οὗτος πρὸ παντὸς διεκρίθη ὡς ποιητής, διάφορα κατὰ *Ζαβίραν* συνθεῖς ποιήματα, ἰδίᾳ δὲ τό: «*Ποίημα καρκινικὸν μετὰ σχολίων καὶ τῶν ἐμπεριεχομένων αὐτῷ ἱστοριῶν εἰς πλείστην ὠφέλειαν τοῖς ἀκριβῶς καὶ μετὰ προσηκούσης προσοχῆς αὐτὸ μετιοῦσιν*... ΑΩΒ'. Ἐν Βιέννῃ τοῦ Ἀουστρίας» 8ον σ. VIII, 151. Ἀποτελεῖται τὸ περίεργον τοῦτο ἔργον ματαιοπονούσης διανοίας ἐκ στίχων 416 καρκινικῶν ἀνομοίων ἐν ἐπικῇ διαλέκτῳ¹ δι' ὧν ἐξύμνησε τὰ κατὰ τῶν Λέχων ἀνδραγαθήματα Αἰκατερίνης τῆς Β' αὐτοκρατορίας τῆς Ῥωσσίας καὶ τὰ τρόπαια, ἅπερ ἔστησε διὰ τοῦ γενναίου στρατηγοῦ *Σουβαρόφ*. Ἀφιεροῦται δὲ διὰ καρκινίων 36 εἰς τὸν αὐτοκράτορα *Ἀλέξανδρον τὸν Α'*, τὸν ἐκείνης ἔγγονον. Ὁ συγγραφεὺς ἔγραψε λέγει «εἰς πλείστην ὠφέλειαν» καὶ διὰ «τὴν φίλεργον νεολαίαν, ἃρτι τῆς ἐπὶ τὴν Πιερίαν ἀψαμένην, πρὸ ὁδοῦ εἰς τὴν σιτουργίαν ποιήσασθαι»², ἥτις ὁμῶς οὐδὲν θὰ ὠφελεῖτο ἐκ τοῦ ἀνιαροῦ τούτου γυμνάσματος τοῦ καρκινοβατοῦντος σεβασμίου γέροντος εἰ μὴ προσετίθετο ὑποσελιδεῖως δαψιλῆς ἐρμηνεία τῶν στίχων, καὶ ὁ ἐν τέλει «Ἐλεγχος τῶν ἐν τῇ παρουσίᾳ σιτουργίᾳ ἀναφερομένων ἱστοριῶν», ἅπερ ἀποδεικνύουσι τὸν Ἀμβροσίον φιλόλογον ἐγκρατέστατον.

Τὸ ἐγχείρημα τοῦ Ἀμβροσίου δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς παρῳδία τῆς Ἀνειάδος τοῦ πολλοῦ *Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρεως* μεταβληθείσης ἐν ὁμηρικοῖς ἑξαμέτροις (φανόμενον τῆς ἐποχῆς, καὶ εἰμὴ τι ἄλλο, ἀποδείκνυσι τὴν βαθεῖαν Ἑλληνομάθειαν τῶν τροφίμων τῆς Νέας Ἀκαδημίας³. Ἐν τοσούτῳ τὸ ἔργον τοῦ Ἀμβροσίου εἶχε καὶ ἐπισήμους θαυμαστάς ὡς μαρτυρεῖ τὸ προτασσόμενον:

Ἐπίγραμμα τοῦ εὐγενεστάτου βαρῶνου *Δαγγεμφέλδ* κυρίου *Χριστοδούλου Κυρλάνδ* (ἐν τέλει γράφει: Γκερλάνδ).

Ἑλλάδα κάρτ' ἀνχεῖτε, ἔχουσαν κάρρονας ἄλλων,

οὓς νόος εὖ μάλ' ἄγει, κύδεϊ μῶσα δ' ἔτι.

Αἶκα δέ τις ποθέη κ' ἄλλα δ' ἔργματα ἄσαι

εὐρήσει σοφίης πρήξιας, ἥδὲ λόγους.

1. Ὡς δεῖγμα προχείρως εὐρίσκει τις 30 στίχους ἐν τέλει τῆς νεωστὶ ἐκδοθείσης Ἱστορίας τῆς Μοσχοπόλεως ἀγατυπωθέντας.

2. σ. 57 142. Κατὰ ταῦτα τὸ ὅλον μέρος, ὅπερ ἐνταῦθα καταλαμβάνουσιν οἱ στίχοι εἶναι 7 φύλλα περίπου.

3. Καρκίνους ἐποίει καὶ *Γεώργιος δ Τραπεζοῦντιος* σύγχρονος τῷ Ἀμβροσίῳ, διδάσκαλος ἐν Βουκουρεστίῳ (βλ. *Μελετίου Ἑκκλ.* Ἱστορ. Τόμ. Δ' Προσθήκη ὑπὸ *Βεντότη* σ. 142).

Πρὸς ὃν, τὸν ἔπαινον ἀντιδοὺς σιχουργεῖ ὁ **Ἀμβρόσιος** τάδε:

Αἴνεσον, ᾧ δεῖα ἐν νέα, Ἰέρωνος ἔνια,

Ἄσον ἐάτ' ἄλλα ᾧ σοφός, ᾧ ἄλλα τ' ἄν' ὄσα.

Ἀλλὰ ἅμα φνῶ, ἃ μάθησις ἦ, θαμὰ αὖ φάμα ἄλλα.

Ἦλιε χαρᾷ ἄμωμα, ἃ σὰ ἄμωμα ἄρα χεῖλη¹.

Ἐξίλασμοῦ χάριν, καὶ ἵνα μὴ τις ὑπολάβῃ τοὺς Νεοακαδημαῖκοὺς κενεμβατοῦντας, ἀναφέρομεν πρὸς τούτοις, ὅτι ὁ Ἀμβρόσιος «μετήνεγκεν εἰς τὴν ἀπλήν ἡμῶν διάλεκτον ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς τὴν ἱστορίαν τοῦ πολέμου τοῦ γενομένου ὑπὸ τῶν Ῥώσων καὶ Τούρκων, τὴν ὁποίαν συνεγράψατο ὁ **Καيسάριος Ῥημνίου** ἐπίσκοπος»¹.

3. Γεώργιος Παπᾶ Σίμος Μοσχοπολίτης

Οὗτος κατὰ τὸν **Σάθαν**, «ἐγεννήθη ἐν Μοσχοπόλει τῆς 8 Μαΐου 1683. Ἐρανισθεὶς ἐκ διαφόρων ὑμνογράφων συνέθετο ἐν Μοσχοπόλει τῷ 1706 ΚΑ' οἴκους... πρὸς... τὸν τίμιον... Σταυρόν...»². Οὗτοι ἐξεδόθησαν ὑπὸ **Γρηγορίου Ἀγιοπαυλίτου ἀρχιμανδρίτου** ἐν φυλλαδίῳ ὑπὸ τὸν τίτλον:

*ἘΥμνολόγιον σὺν Θεῷ ἀγίῳ περιέχον τὴν Παρακλητικὴν Ἀκολουθίαν εἰς τὸν τίμιον καὶ ζωοποιὸν Σταυρόν καὶ τοὺς ΚΑ' κοσμοχαρμοςύνους Οἴκους πρὸς τὴν νοσητὴν σκάλαν μετὰ καὶ ἄλλων τινῶν εὐχῶν, τανῦν τὸ πρῶτον φιλοπονηθέντα καὶ συλλεχθέντα ἐκ πολλῶν παλαιῶν βιβλίων, σπουδῇ καὶ ἐπιμελείᾳ τοῦ πανοσιωτάτου. Ἐνετίησιν 1770, 16ον σ. 49 (οἱ οἴκοι ἐν σ. 20—36). Ἀλλὰ πρὸ τοῦ Γρηγορίου εἶχεν ἐκδώσει τούτους ὁ **Καῖς. Δαπόντες** τῷ 1745³. Εἶναι δὲ περιεργον, ὅτι οὐδέτερος τῶν ἐκδοτῶν ἀναφέρει τὸ ὄνομα τοῦ ποιητοῦ. Πόθεν ἡρανίστατο τοῦτο ὁ Σάθας, ἀγνοοῦμεν. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα οὗτος ἦν Ἀγιορείτης.*

1. Αὐτ. 143, ἔπονται καὶ ἕτεροι καρκῖνοι (143—145) πρὸς διαφόρους. λέγει δὲ ὁ **Ζαβίρας** σ. 190 ὅτι ὁ **Καῖς** οὗτος ἦν Ῥουμάνος μαθητεύσας ἐν Βουκουρεστίῳ παρὰ **Ἀλεξάνδρῳ τῷ Τυρναβίτῃ**, γλωσσολογιστάτος, μετέφρασεν εἰς τὴν Ῥουμανικὴν τὰ 6 πρῶτα τῆς Ἑκκλ. Ἀκολουθίας Μηναιῶνα (αὐτ. σ. 386), ὁ **Ἀμβρόσιος** ἀφιεροῖ αὐτῷ τὸν ἐξῆς καρκῖνον:

Ἦρωϊ ὄρια, καθ' ἄκαιροι ὄρη.

Σὺ δὲ ἦλιε δῶρον, ὃν ὄρῳ δεῖλῃ ἔδος, (ἐνθ' ἀνωτ. σ. 143).

2. Νεοελλ. Φιλ. σ. 595.

3. «*Βίβλος ἱερὰ περιέχουσα τὴν... ἀκολουθίαν, τοῦ ἀγίου ἱερομ. Ῥηγίνου ἐπισκόπου Σκοπέλων...*» (Venezia, 8ον) σ. 37—51.

4. *Γρηγόριος Μοσχοπολίτης*, ὁ τυπογράφος, καὶ εἰτα διδάσκαλος ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ. ἀποθανὼν ὡς μητροπολίτης Δυρραχίου τῷ 1772. Ὑπῆρξεν ὁ διορθωτὴς καὶ ἐκδότης ὄλων σχεδὸν τῶν βιβλίων τῶν ἐκ τοῦ τυπογραφείου ἐκείνου τὸ φῶς ἰδόντων, καὶ ἀνεδείχθη δόκιμος ποιητὴς ἐκκλησι. ὕμνων καὶ ἐπιγραμμάτων, ὡς ἐλέχθη λόγου γενομένου περὶ τῶν ἐκδόσεων αὐτοῦ, καὶ τῆς σχέσεως πρὸς τὴν μετάφρασιν τῆς ἀγ. Γραφῆς ¹.

5. *Δανιὴλ ἱερομόναχος Μοσχοπολίτης*

Ὑπῆρξεν εἰς τῶν ἀρίστων τοῦ θείου λόγου κηρύττων ἐν τῇ περιφερείᾳ ἐκείνῃ καὶ ἐκ τῶν πρώτων διδασκάλων ἐν Μοσχοπόλει μετὰ τὴν ἀνασύστασιν τῆς Σχολῆς περὶ τὸ 1800. Ὡς τοιαύτη δὲ ἦδη, μετὰ πανωλεθρίαν τῆς πάλαι λαμπράς πόλεως, ἐν τῇ νέᾳ πόλει ἐχρησίμευεν ἡ Μητρόπολις ². Χάριν τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ὁ *Δανιὴλ* ἔγραψε τὸ ἐξῆς σπουδαῖον σύγγραμμα, ἐξ οὗ καὶ μόνον εἶναι γνωστὸς.

«*Εἰσαγωγικὴ διδασκαλία. Περιέχουσα Δεξικὸν τετραγλώσσον τῶν τεσσάρων κοινῶν διαλέκτων ἥτοι τῆς ἀπλῆς Ῥωμαϊκῆς, τῆς ἐν Μοισίᾳ Βλαχικῆς, τῆς Βουλγαρικῆς καὶ τῆς Ἀλβανικῆς. Συντεθεῖσα μὲν ἐν ἀρχῇ χάριν εὐμαθείας τῶν φιλολόγων ἀλλογλώσσων νέων παρὰ τοῦ αἰδεσιμωτάτου καὶ λογιωτάτου Διδασκάλου. Οἰκονόμου καὶ Ἱεροκλήρυκος κυρίου Δανιὴλ τοῦ ἐκ Μοσχοπόλεως. Καλλυνθεῖσα δὲ καὶ ἐπαυξηνηθεῖσα τῇ προσθήκῃ τινῶν χρεωδῶν καὶ περιεργείας ἀξίων, καὶ εὐλαβῶς ἀφιερωθεῖσα τῷ πανιερωτάτῳ καὶ λογιωτάτῳ μητροπολίτῃ Πελαγονεῖσις, ὑπερτίμῳ καὶ ἐξάρχῳ πάσης Βουλγαρικῆς Μακεδονίας κυρίῳ Νεκταρίῳ τῷ ἐκ Μουντανίων. Οὗ τοῖς ἀναλώμασι τύποις ἐκδίδεται δι' ὠφέλειαν τῶν ἐπαρχιωτῶν αὐτοῦ εὐλαβῶν χριστιανῶν. Ἐν ἔτει σωτηρίῳ αὐβ' 1802». 4ον (φύλλα 4 ἐκτὸς ἀριθμοῦ) σ 92 ³.*

Ἐν ἀρχῇ ὑπάρχουσι διάφορα ἐπιγράμματα καὶ ἡ πρὸς τὸν σεπτὸν ἐκδότην ἀφιερωτικὴ τοῦ συγγραφέως ἐπιστολή, ἔνθ' ὑπογράφεται:

1. Βλ. ἀνωτ. Μερ. Γ' I. 5

2. *Λαμπρίδου*, Περὶ τῶν Ἠπειρῶν ἀγαθοεργημάτων. Τομ. Α' (Ἀθῆναι 1880) σ. 104.

3. Τὸ βιβλίον εἶναι σπανιώτατον καὶ περιγράφεται ἐν ἐκτάσει ὑπὸ τοῦ Legrand (Bibliographie Albanaise, Paris 1912 ἀρ. 121 σ. 49—52), ὅθεν καὶ τὰς περιγραφὰς παραλαμβάνομεν, ὅσας ἀναφέρομεν ὧδε. Σημειωτέον δὲ ὅτι ὁ Legr. τὸπον ἐκδόσεως δὲν ἔχει. Ὁ δὲ Βρεττός (Ν. Φιλ. Β'. ἀρ. 336) ἔχει ἐν Βιέννῃ.

«... Οἰκονόμος καὶ ἱεροκῆρυξ Δανιὴλ Μιχαὴλ Ἀδάμη Χατζῆ δ' Μοσκοπολίτης». Μεθ' ὃ ἀκολουθεῖ ἡ ἐξῆς σημείωσις:

«Σημείωσαι ὅτι τὸ παρὸν τετραγλωσσον Λεξικὸν συνετέθη μόνον καὶ μόνον διὰ τὰ συνηθίσουν οἱ τῶν Μοισιαδάκων παῖδες τὴν ῥωμαίικην γλῶσσαν, ἀφ' οὗ γυμνασθοῦν δι' αὐτοῦ διακεκριμένως τὴν καθ' ἑλέξιν· ὅθεν ἂν ἐμπεριέχεται ἐν αὐτῷ ἢ ἔννοια ποταπὴ ἢ λέξις χαμερπής, ἧς μὴ ταράσσεται ὁ φιλόκαλος ἀναγνώστης καθότι σκοπὸς τοῦ συγγραφέως ἦτον νὰ δώσῃ μόνον εἰς τοὺς ἀπειρογλώσσους μίαν ἀπλὴν ἰδέαν τῆς σημασίας τῶν λέξεων, καὶ ὅχι νὰ κάμῃ διδασκαλίαν τῶν πρακτέων. Ἐμποροῦσαν δὲ νὰ διορθωθοῦν καὶ νὰ ἔμβουν εἰς ὀρθοτέραν τάξιν τὰ ἐν αὐτῷ νοήματα, ἂν εἴμεθα εἰδήμονες καὶ τῶν ἐν αὐτῷ λοιπῶν διαλέκτων»¹

Τὸ βιβλίον πλὴν τοῦ Λεξικοῦ ὅπερ καταλαμβάνει τὰς σελ. 1—36. περιέχει καὶ τὰ ἐξῆς:

1. σ. 37—39 *Συμβουλαὶ πρὸς τὰ τέκνα τῶν Χριστιανῶν.*

2. 40—53. «Μέρος Α'. Διδασκαλία Χριστιανικὴ εἰς τὴν ὁποίαν ὁ διδάσκαλος ἐρωτᾷ καὶ ὁ μαθητὴς ἀποκρίνεται».

3. σ. 54—59. «Μέρος Β'. περὶ στοιχειωδῶν ἀρχῶν τῆς φυσικῆς»

4. σ. 60—71. «Ἀρχὴ τῶν ἐπιστολικῶν χαρακτήρων»

5. σ. 72—83. «Μέρος Γ'. περὶ τῶν τεσσάρων εἰδῶν τῆς ἀριθμητικῆς».

6 σ. 84—91 «Οἱ ἐφορταζόμενοι ἅγιοι τοῦ ὄλου ἐνιαυτοῦ», ἔπονται διάφοροι τύποι ἐπιστολῶν χρησίμων τοῖς ἀνωτέροις κληρικοῖς. Κατὰ ταῦτα τὸ βιβλίον τοῦτο εἶναι ἀληθῶς *ἐγκυκλοπαιδεῖα Σχολειακὴ*, περιέχουσα σχεδὸν πᾶν ὅ,τι ἀπαιτεῖτο πρὸς διδασκαλίαν διὰ τὰς προκαταρκτικὰς τάξεις, ἐν αἷς ὡς κείμενα ἀναγνωστικὰ ἐχρησίμευον αὐτὰ τὰ βιβλία τῆς Ἐκκλησίας (Ὁκτώηχος, ἀπόστολος, ψαλτήριον κτ.). Οὕτω λοιπὸν ὁ σοφὸς διδάσκαλος ἔλυσεν ἀπλούστατα καὶ τὸ ζήτημα τῶν διδακτικῶν βιβλίων, ὧν ἡ προμήθεια ἐν τοῖς τότε χαλεποῖς καιροῖς ἦν δυσχερεστάτη. Νεωτερισμὸς ἢ τέλειος Ἀμερικανισμὸς, ὡς νῦν λέγομεν, δύναται νὰ θεωρηθῇ ἡ συνέκδοσις τοῦ Λεξικοῦ καὶ δὴ πολυγλώττου μετὰ τῶν διδακτικῶν βιβλίων. Παρόμοιον τι δὲν γνωρίζω ἐν Ἑλληνικῇ γλώσσῃ, οὐδ' ἐπὶ τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων. *Ἐς παραδειγματισθῶσιν οἱ νέοι τῆς Ἑλλάδος παιδαγωγοί, ἀπὸ τοῦ Μοσκοπολίτου Δανιὴλ τὸ πᾶν ἐνδεικνυόμενον τοῦτο σύστημα πρὸς διδασκαλίαν τῆς Ἑλληνικῆς εἰς τοὺς ξеноφώνους*, ὧν πολυάριθμοι ἐπεφοίτησαν

1. Ἀσφαλῶς δὲν ἐγνώριζε τὴν Ῥουμανικὴν καὶ Βουλγαρικὴν.

ἐσχάτως ὡς πρόσφυγες ἐν Ἑλλάδι ¹. Ἴδου δὲ πῶς ἐν προοιμίῳς ὁ σκοπὸς τοῦ Λεξικοῦ τούτου ἐκτίθεται ²:

Ἄλβανοί, Βλάχοι, Βούλγαροι, ἀλλόγλωσσοι χαρῆτε
 καὶ ἐτοιμασθῆτε ὅλοι σας Ῥωμαῖοι νὰ γενῆτε,
 Βαρβαρικὴν ἀφίνοντες γλῶσσαν, φωνὴν καὶ ἥθη,
 ὁποῦ στοὺς ἀπογόνους σας νὰ φαίνωνται σὰν μῦθοι.
 Γένη σας νὰ τιμήσητε ὁμοῦ καὶ τὰς πατρίδας
τὰς Ἀλβανοβουλγαρικὰς κάμνοντες Ἑλληνίδας.
 Δὲν εἶναι πλέον δύσκολον νὰ μάθετε ῥωμαῖκα
 καὶ νὰ μὴ βαρβαρίζετε μὲ λέξεις πέντε δέκα

 Λαοὶ οἱ πρὶν ἀλλόγλωσσοι, ἀλλ' εὖσεβεῖς τὰ θεῖα.
 Ῥωμαίων ν' ἀποκτήσετε γλῶσσαν καὶ ὁμιλίαν.
 Μεγάλως ὠφελοῦμενοι εἰς τὸ ἐπάγγελμά σας
 καὶ εἰς ὅλα τὰ ἐμπορικὰ ἐπιχειρήματά σας.
 Νέοι Βουλγάρων, χαίρετε, Ἀλβανιτῶν καὶ Βλάχων,
 διάκονοι πρεσβύτεροι μεθ' ἱερομονάχων.
 Ἐυπνήσατε ἀπ' τὸν βαθὺν ὕπνον τῆς ἀμαθείας
 ῥωμαῖκία γλῶσσα μάθετε, μητέρα τῆς σοφίας.
 Ὁ Μοισιόδαξ Δανιήλ, ἔντιμος οἰκονόμος,
 τὴν βίβλον ἐξεπόννησεν, ὃν ἱερεὺς ἐννόμως.
 Πελαγωνείας δ' ὁ καλὸς ποιμὴν καὶ ἱεράρχης
 τύποις αὐτὴν ἐξέδωκεν, ὡς θεῖος ποιμενάρχης
 Ῥωμαῖκία γλῶσσα θέλωντας τοὺς πάντας νὰ διδάξῃ
 καὶ τὰ Βουλγαροαλβανικὰ ἥθη νὰ μεταλλάξῃ.
 Στοιλίζοντας τοὺς τόπους σας καὶ συνιστῶν σχολεῖα,
 καὶ μὲ ῥωμαῖκα γράμματα γυμνάζων τὰ παιδία
 (συμβουλαὶ ὑπὲρ τοῦ ἀρχιερέως).

1. Ὁ μὲν Λαμπρόιδης πεισιγρόμιος τὰ μέρη ἐκεῖνα πρὸς συγγραφὴν τοῦ διαληφθέντος ἔργου, ὡς σημειῶδες ἀναγράφει, ὅτι ἐν τινι Ἀλβανικῷ χωρίῳ εὗρε διδάσκαλον γνωρίζοντα καὶ τὴν Ἀλβανικὴν, ὅπως ἐπίσης ὡς ἀνέκδοτον ἀναφέρει ὅτι εὗρε καὶ διδάσκαλον τῆς Ἑλληνικῆς μὴ δυνάμενον νὰ ὁμιλῇ Ἑλληνιστί! Δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ θαυμάζωσιν οἱ ἐν Ἑλλάδι πῶς τοιούτων ὑπαρχόντων διδασκάλων ἀνεπύχθη ὁ Ἀλβανισμὸς εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα.

2. Τίς ὁ συνθέτης τῶν στίχων τούτων δὲν λέγεται δι' εὐνοήτους λόγους. Φέρουσιν ἐπιγραφὴν τήνδε: «Στίχοι ἅπλοϊ κατ' ἀλφάβητον ἀνεπίγραφοι» καὶ ἀποτελοῦνται ἐκ διστίχων 24, ὧν ὁ α' στίχος φέρει τὸ γράμμα τοῦ ἀλφαβήτου.

Οἱ ἀκαλλεῖς οὗτοι ἀγνώστου ποιητοῦ στίχοι, δι' εὐνοήτους λόγους προυτάχθησαν ὑπὸ τοῦ ἐκδότου τοῦ Λεξικοῦ, δὲν δυνάμεθα ἐν τούτοις νὰ βεβαιώσωμεν, ὅτι ἀπολύτως ἀνταποκρίνονται πρὸς τὰς ἰδέας καὶ τοὺς ὑπὸ τοῦ **Δανιήλ** ἐπιδιωκομένους διὰ τῆς δε τῆς συγγραφῆς σκοποῦ, γνωστοῦ ὄντος, ὅτι οὗτος εἶναι ὁ πρῶτος εἰς Κουτσοβλαχικὴν γλῶσσαν μεταφράσας τὴν **Διδαχὴν**, ἥτοι ἀπάνθισμα ἐκ τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, ἣτις καὶ ἐξετυπώθη ἐν Μοσχοπόλει, ἣν ὁμοῦ δὲν ἡδυνήθη νὰ εὗρω.

6. Δημήτριος Προκοπίου Πάμπερις Μοσχοπολίτης.

Εἰς τῶν διαπρεπεστέρων τοῦ ΙΗ' αἰῶνος λογίων. Ἐξεπαιδεύθη ἐν τῇ Πατριαρχικῇ Σχολῇ τῆς Κ]πόλεως καὶ προσελήφθη γραμματεὺς ὑπὸ **Νικολάου Μαυροκορδάτου**, ὑφ' οὗ καὶ ἀπεστάλη εἰς Πατάβιον· λαβὼν τὸ δίπλωμα τῆς ἱατρικῆς προσελήφθη ὡς ἱατρὸς εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ προστάτου αὐτοῦ ἡγεμόνος¹. Ὡς ἱατροφιλόσοφος ἦν καὶ ἐγκρατέστατος Ἑλληνιστῆς καὶ ὡς λέγει ὁ **Δαπόντες**, «**ἀμφοτεροδέξιος** ἦγουν ἐπιστήμων καὶ εἰς τὰ Ἑλληνικά καὶ εἰς τὰ Λατινικά», *ἐθεωρεῖτο τὸ κόσμημα τοῦ Βουκουρεστίου καὶ ἐτιμᾶτο μεγάλως παρὰ τῶν ἡγεμόνων*². Διὸ καὶ διωρίσθη καθηγητῆς τῆς Ἀκαδημείας καὶ ἀπεβίωσεν ἐν τῇ θέσει ταύτῃ³. Ὡς συγγραφεὺς ὁ Πάμπερις εἶναι *ἐμβριθέστατος καὶ περὶ τὴν κρίσιν ἀκριώτατος* ὡς ἐκφαίνεται, ἐκ τῆς πρώτης Ἑλληνικῆς Γραμματολογίας, ἣτις ἐπιγράφεται: «**Ἐπιτετυμημένη ἐπαρίθμησις τῶν κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα λογίων Γραικῶν, καὶ περὶ τινῶν ἐν τῷ νῦν αἰῶνι ἀνθούντων**». Ἡ σπουδαία αὕτη πραγματεία ἐγράφη τῷ 1720 ἐπιταγῇ τοῦ εἰρημένου ἡγεμόνος καὶ *ἐπέμφθη πρὸς τὸν ἐν Ἀμβούργῳ Φαβρίκιον* χάριν τῆς «Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης»⁴. Τὸ σύγγραμμα τοῦτο δὲν ἐγνώριζεν ὁ **Δαπόντες** καὶ ἀναφέρει μὲν ἀορίστως, ὅτι ἔγραψε διάφορα ἀλλ' ὀνομαστὶ μνημονεύει δύο

1. Ζαβίρας σ. 264.

2. Ἱστορικὸς κατάλογος πλήρης, παρὰ Const. Erbiceanu ἐν Croniciarii Grecé κτλ. (Bucuresti 1890) σ. 224. Τὸ α' ὡς γνωστὸν ὁ Κατάλογος οὗτος ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ **Σάθα** ἐν Γ'. τόμῳ Μεσ. Βιβλ. (σ. 1—200) ἀλλ' ἑλλίπῳς διότι οὐ μόνον 12, οἱ ἐν τέλει λόγιοι δὲν ὑπάρχουσιν ἀλλὰ παρελείφθησαν καὶ πολλὰ ἐπίσημα κείμενα ἐπιγράμματα ἐπιστολαὶ κτλ.

3. Erbiceanu ἐνθ' ἄνωτ. σ. XXVI Dossii Studii Greco—Române I' (Jasi 1901) σ. 32.

4. Ἐδημοσιεύθη μετὰ Λατινικῆς μεταφράσεως ἐν IX τόμῳ καὶ ἀνεδημοσιεύθη ὑπὸ **Σάθα**. Ἐνθ' ἄνωτ. σ. 480—503.

περὶ ὧν ὁ Ζαβίρας ἀσαφῆ τινα λέγει. Ὅτι τὸ «**Υπόμνημα**, ἡγουν ἐρμηνεῖα εἰς τὴν ἀσπίδα τοῦ Ἡρακλέους», ἣν λέγει ὅτι εἶχε, παρ' ἑαυτῷ καὶ **δύο ἑκατοντάδας ἑλληνικῶν ιστοριῶν** κατὰ πλάτος πρὸς σαφήνειαν τῶν γεγραμμένων· παραδίδωσι δὲ καὶ αὐτῶν καὶ τὴν ἐξῆς ἐπιγραφὴν :

«**Συλλογὴ μύθων καὶ ιστοριῶν**, ἐν ἐνίοις λόγων καὶ διαλόγων τοῦ Λουκιανοῦ, καὶ ἐν ἄλλοις σποράδην καὶ ἀκροθιγῶς μνημονευομένων· ἐρανισθεῖσα ἐκ διαφόρων Λατίνων καὶ Ἰταλῶν καὶ εἰς Ἑλληνικὴν φράσιν συνθεῖσα **παρὰ Δημητρίου Παμπέρη Προκοπίου τοῦ Ιατροῦ** εἰς εὐχερесеστέραν κατὰληψιν τῶν σχολαζόντων εἰς τὰ μαθήματα· εἰσι δ' ὀλίγ' ἄλλα καὶ αὐτολεξεῖ ἐκ τῶν ἡμετέρων Ἑλληνικῶν βιβλίων ἀντιγεγραμμένα»¹. Τὸ ἀνωτέρω ὑπόμνημα ὁ Πάμπερης ὑπέβαλεν εἰς τὴν κρίσιν τοῦ συναδέλφου αὐτοῦ **Γεωργίου τοῦ Ὑπομενᾶ Τραπεζουντίου**, πρὸς ὃν γράφει :

«Συνεθέμην μέν, οὐπω δὲ ἐθεασάμην εὐμενεῖ ὄμματι τὰ παρόντα ὑπομνήματα εἰς τὴν **Ἡσιοδεῖαν ἀσπίδα τοῦ Ἡρακλέους**, εὐλαβούμενος τὸ φύσει φίλαυτον, ὅφ' οὗ συμβαίνει κολακεύεσθαι ῥαδίως καὶ παραλογίζεσθαι ὥς τὰ πολλὰ τοὺς συγγράφοντας περὶ τὰ οἰκεῖα συγγράμματα, ταύτη τοι δίχ' ἀναβολῆς ὑποτίθημι φέρων αὐτὰ τῇ σῇ κριτικῇ εὐθύνῃ. Κομιζόμενος οὖν ἀσμένως παραθεωρῶν τε τῷ ὁρθῷ τῶν λόγων κανόνι, ἀδεκάστῳ προθέσει καὶ φιλαληθείας πνεύματι, μετὰ-θες, ἄφελε, πρόσθες τὰ μὴ καλῶς ἔχοντα τὰ περιττά, τὰ ἐλλείποντα, ἵν' ἐπαναλύσῃ (ἴδ. ἐπαληθεύσῃ) πρὸς τὸν πέμψαντα ἀντὶ Θεοσίτου Νηρεῦς· Ἔρρωσο»².

Ὁ **διδάσκαλος καὶ Ιατρός Γεώργιος** ἀπαντᾷ ὧς· ἐξῆς τῷ ὁμοτέχνῳ. «Ἀνέγνων τὴν **Ἡφαιστότευκτον ἀσπίδα** τοῦ εὐσθενεστάτου τῶν ἡρώων, τὴν ἔπεισι μὲν ποιητῇ τῷ Ἡσιόδῳ ἐκφρασθεῖσαν, ὑπομνηματισθεῖσαν δέ σοι κάλλιστα καὶ σαφέστατα· ἥτις **σιδηροαργυροδιάχρυσος** οὕσα, σχολίοις τοῖς σοῖς, οἷον ἀδαμάσι τισὶ διακεκόσμηται. Ἄνθ' ὅτου, ὥς θεότευκτος ἀντίτυπός τε καὶ **Δημητριοκόσμητος**, εἰ τις τῶν βασκάνων βέλη κατ' αὐτῆς ἐπαφίεναι τολμήσει μώμου, ταῦτα στεργῶς ἀποκρούσεται, καὶ ἀντεπαφήσει κατὰ τοῦ βάλλοντος ἔρρωσο»³.

1. Παρ' Erbiceanu σ. 225.

2. Αὐτ. ἡ ἐκτύπωσις ἐν τῷ ὁραίῳ τούτῳ βιβλίῳ τοῦ Ἑλληνίζοντος Ρουμάνου (ἀποφοίτου τοῦ Ἀθήνησι Πανεπιστημίου) τῶν Ἑλληνικῶν κειμένων, ἐγένετο μετὰ πολλῶν σφαλμάτων, ἀπερ καὶ ἀπεφύγομεν ἐνταῦθα.

3. Αὐτ.

Τέλος ἔτρεον πόνημα τοῦ Παμπέρεως ἀπόκειται χειρόγραφον ἐν κώδ. I 28 (φ. 57^α 105^β τῆς Βιβλιοθήκης τῆς ἐν Ἀθφ μονῆς Λαύρας) ἐπιγραφόμενον.

«*Συνοπτικὴ πραγματεία τῆς Λογικῆς*» περιέχουσα τῶν ἀνηκόντων τῇ Λογικῇ τὰ εὐχερέστερα διηρημένη εἰς τρία μέρη, μετενεχθεῖσα ἀπὸ τῆς Λατινικῆς φωνῆς εἰς τὴν ἡμετέραν ἑλληνικὴν παρὰ τοῦ ἑσχωτάτου καὶ λογιωτάτου ἱατροῦ κυρίου *Δημητρίου Προκοπίου* φψκθ'. Προτάσσεται (φ. 55^α — 57^α) «ἀφισρωτικὴ ἐπιστολή... τῷ ὑψηλοτάτῳ θεοσεβεστάτῳ καὶ σοφωτάτῳ ἡμῶν αὐθένει κυρίῳ Ἰωάννῃ Νικολάφ Ἀλεξάνδρῳ Βοεβόνδῳ Μαυροκορδάτῳ».

Ἐκ πάντων τούτων καταδείκνυται, ὅτι ὁ Πάμπερις, καίτοι Ἀσκληπιάδης, ὑπῆρξεν ὀρθρὸς ἐργάτης τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ διαπρεπὴς συγγραφεὺς πλουτίσας τὴν φιλολογίαν δι' ἐξόχων ἔργων ¹.

7. Δημήτριος Χαλκεύς ἱεροδιδάσκαλος Μοσχοπολίτης

Ὀλίγα γνωρίζομεν ἐν Μοσχόπολει οἰκογενειακὰ ὀνόματα, ὧν σπουδαία τυγχάνει ὁ τῶν Χαλκέων, ὅπερ βεβαίως δεόν νὰ διακριθῇ τῆς *συντεχνίας τῶν Χαλκέων* ἢ Χαλκιάδων, ἡτις ἀνήγειρεν ἀδραῖς δαπάναις τὸν περίφημον ναὸν τῶν ἁγίων Ἀποστόλων τῷ 1752 ². Ἡ *οἰκογένεια τῶν Χαλκέων* διεκρίθη οὐ μόνον ἐπὶ εὐγενείᾳ καὶ μαθήσει, διότι ἐκ τῶν μελῶν αὐτῆς γνωρίζομεν ἤδη δύο διδασκάλους, τὸν ἐναυῦθα *Δημήτριον* καὶ τὸν κατωτέρῳ ἀναγραφόμενον *Ἰωάννην*, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ φιλομουσίᾳ, ὧς ἐκπαιδεύσασα αὐτὸν πρῦτανιν τῶν Μοσχοπολιτῶν λογίων, *Θεόδωρον τὸν Καβαλλιώτην*. Ὁ Δημήτριος μετέφρασεν εἰς τὸ ἅπλουθον θαυμάσιον λόγον τοῦ ἐν ἁγίοις *Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας*, ὅστις ἐπιγράφεται:

«*Δόγος περὶ ἐξόδου ψυχῆς καὶ περὶ τῆς δευτέρας παρουσίας* μεταγλωττισμένος ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν φράσιν εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν

1. Ὁ *Βενδότης* ἐν τῇ προσθήκῃ τῆς Ἱστορίας τοῦ Μελετίου κακῶς διασπᾷ εἰς δύο τὸν Πάμπερον γράψας ἐν μὲν τῇ 222 σελίδι: «*Προκόπιος Μοσχοπολίτης* πεπαιδευμένος πολὺγλωττος» συνέγραψε συνταγμάτιον περὶ τῶν πεπαιδευμένων Ἑλλήνων τοῦ καιροῦ του, ὅπερ ἐτυπώθη εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ *Φαβρικίου*» ἐν δὲ τῇ ἀκολουθῶ: «*Δημήτριος Παμπέρης ἐκ Μοσχόπολεως*, ἀδελφὸς Προκοπίου τοῦ Μοσχοπολίτου, ἱατροφιλόσοφος, συνέγραψε διάφορα ἐξόχως τὸ ὑπόμνημα...» κτλ. (ἅπερ παραλαμβάνει ἐκ τοῦ Δαπόντε), διότι αὐτὸς οὗτος ἐν σ. 67 τὸν περὶ λογίων Γραικῶν συγγραφέα ὀνομάζει «*Δημήτριον Προκοπίου Μοσχοπολίτην*».

2. Βλέπ. τὴν ἐπιγραφὴν παρὰ *Σκενδέρη* σ. 48.

τῶν Γραικῶν *παρὰ τοῦ ἱεροδιδασκάλου Δημητρίου Χαλκέως τοῦ ἐκ Βοσχοπόλεως*, τὰ μέγιστα ἐπωφελῆς καὶ ἄξιος μάλιστα διὰ τὰ ἐξυπνήση ἀπὸ τὸν βαθὺν καὶ ληθαργικὸν ὕπνον τῆς ὀκνηρίας, ὅλους ἐκείνους ὁποῦ ζῶσιν εἰς ἀφοβίαν τοῦ θανάτου καὶ ἀμνημοσύνην τῆς φοβερᾶς ἡμέρας; τῆς μελλούσης κρίσεως»¹.

8. Διονύσιος Μάντουκας μητροπολίτης Καστορίας Μοσχοπολίτης.

Περὶ τοῦ κλεινοῦ τούτου ἱεράρχου, ὃν ὥς σοφὸν χαρακτηρίζουσι πάντες οἱ σύγχρονοι, γράφει ὁ *Πάμπενρις* τὰ ἑξῆς: «ἀνὴρ εἰδήμων τῆς τε Ἑλληνικῆς καὶ Λατινικῆς γλώσσης, καὶ πεπαιδευμένος τὴν τε θύραθεν φιλοσοφίαν καὶ τὴν ἱερὰν θεολογίαν, καὶ κῆρυξ τοῦ Εὐαγγελικοῦ λόγου» ἀκροατὴς ἐγένετο τῶν ἐν Ἱταλίᾳ διδασκάλων»². Ὁ *Ἀνθιμος Ἀλεξούδης* λέγει, ὅτι διετέλεσε μητροπολίτης Καστορίας ἀπὸ 1714-1720 ἄλλα φαίνεται δὲν παρετήρησε τὸν Κώδικα τῆς Ἀρχιεπ. Ἀχριδῶν. Ἐνταῦθα ὑπογράφεται κατὰ τὰ ἔτη 1694, 1695, 1709, 1714 καὶ διὰ τὴν παραίτησιν τῷ 1719. Ὡστε ἀνέλαβε τὸ 1694 διαδεξάμενος τὸν Δαβίδ καὶ διέμεινε μέχρι τοῦ 1719³.

Ἐπὶ τοῦ *Διονυσίου* τούτου, *ἀνδρὸς ῥέκτου καὶ μεγαλοπράγμονος*, ἰδρῦθη ἐν Καστορίᾳ ἐν τῇ μονῇ τῆς Θεοτόκου Μουζεβίκου Ἱερατικῇ Σχολῇ. Ἰδρυτῆς καὶ ἀγωνοθέτης ὑπῆρξεν «ὁ ἐπιφανέστατος καὶ περιδοξος» ἄρχων μέγας Κόμισος Οὐγγροβλαχίας *Γεώργιος ὁ Καστριώτης*, ἀπόγονος τοῦ μεγάλου τῆς Ἀλβανίας ἥρωος καὶ πατρίδα ἔχων ἤδη τὴν Καστορίαν⁴. Τὸ πρῶτον συνεστήθη ἡ Σχολὴ τῷ 1706, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ σιγγλλίου ἱπολυθέντος ὑπὸ τοῦ *Πατριάρχου Γαβριὴλ* τοῦ Γ', κατόπιν αἰτήσεως τοῦ μητροπολίτου Διονυσίου καὶ τῶν Καστοριέων, κηροῦντος τὴν ἀπόφασιν τοῦ Καστριώτου, καὶ ὅπερ σιγγίλλιον

1. Περιελήφθη ἐν τῇ «Πίστει» τοῦ Νεκταρίου σ. 357—388. ἔκδ. σ. 6.

2. Παρὰ *Σάθα* σ. 491 τὴν περικοπὴν ταύτην μεταφράζει Λατινιστὶ ὁ *Le Quien* ἐν *Orient. Christ.* Τόμ. 11 σελ. 315.

3. Βλ. Πατρ. Ἑγγρ. Τομ. Β' σ. 857 862. Κατὰ ταῦτα ἔχει δίκαιον ὁ κ. *Γεδεών* ὡς πρὸς τὸν χρόνον τῆς ἀρχιερατείας τοῦ *Διονυσίου* (Ἑγγραφα Πατρ. περὶ Βουλγ. ζητήματος Κ) πόλις 1908). σ. λς'.

4. Ὁ *Δαμπρίδης* (ἐνθ' ἄνωτ. Β'. σ. 232) λέγει ὅτι ὁ ἴδιος *δμολογεῖ*, ὅτι εἶναι ἀπόγονος τοῦ *Σκενδέβελη*, ταῦτ' ἐπαβεβαίωσεν καὶ ὁ *Ἀλεξούδης Ἀνθιμος*, ὁ ἐκ τοῦ κώδικος τῆς Ἀρχιεπ. Ἀχριδῶν ἀντιγράφης καὶ ἀποστείλας πρὸς ἑκδοσιν εἰς τὴν ἐν Κηπόλει Ἀλήθειαν τὰ ἔγγραφα περὶ αὐν ἀμέσως ὁ λόγος.

ὑπάρχει ἐν τῷ κώδικι τῆς μητροπόλεως Καστορίας (σ. 110) κατακεχωρημένον¹. Ἀλλὰ δὲν γνωρίζω τί συνέβη καὶ ἡ ἀπόφασις αὕτη δὲν ἐξετελέσθη τότε, ἀλλὰ μετὰ δύο ἔτη ἐπικυρωθεῖσα τότε καὶ ἰὰ σιγίλλιον τοῦ *Ἀχριδῶν Ζωσιμᾶ*: Ἰσως ἡγέρθη ζήτημα δικαιοδοσίας τῆς Καστορίας ὑπαγομένης ὑπὸ τὸν Ἀχριδῶν. Ἦτοι τῷ 1708 ἐκδίδονται δύο ἐπίσημοι πράξεις ὑπὸ τοῦ Καστριώτου ὑπὲρ τῆς Σχολῆς².

Α' *Τὸ ἀνιδρυτήριον*, δι' οὗ ἀνασυνίσταται ἡ Ἱερατικὴ Σχολὴ «ἐπὶ τὸ διδάσκεισθαι καὶ μαθάνειν ἀμισθὶ τοὺς τῶν εὐσεβῶν παίδας τὰ τοῖς χριστιανοῖς ἀνήκοντα παιδεύματα» καὶ κατατίθῃσιν εἰς τὴν τῆς Βενετικῆς Ἀριστοκρατίας Τζέκαν δουκάτα 13.124. ὧν ὁ τόκος, εἰς 370 δουκάτα ἑτησίως συμποσούμενος προορίζεται πρὸς τὴν τῆς Σχολῆς διατήρησιν, ἥτοι διὰ 12 ὑποτρόφους καὶ δύο διδασκάλους³.

Β' *Αἱ Κανονιστικαὶ τῆς Σχολῆς διατάξεις*. Ἐνταῦθα ὁρίζεται κυρίως ὁ μισθὸς τῶν διδασκάλων καὶ τῶν ὑποτρόφων⁴ καὶ τὸ πρῶ- γραμμα τῶν μαθημάτων, ὅπερ ἔχει ὥς ἑξῆς: «Πρὸς τοῦτοις, λέγει ὁ ἱδρυτής, διορίζω καὶ τὰ μαθήματα κατὰ ὄνομα: α'.) Ὀκτώηχον δλόκληρον β'.) Ψαλτήριον γ'.) Ὡρολόγιον ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ μεσονυκτίου καὶ μετὰ ὅλα τὰ διαμέσου μέχρι τοῦ μικροῦ Ἀποδείπνου. δ'.) εἰς τὸ ἱερὸν Εὐχολόγιον τὰ τρεῖς λειτουργίας, τὸ μυστήριον τοῦ Βαπτίσματος, τοῦ Γάμου, τοῦ Εὐχελαίου, τὴν ἀκολουθίαν μικροῦ τε καὶ μεγάλου Ἀγιασμοῦ, τὴν ἀκολουθίαν τῶν τεθνεώτων ἱερωμένων τε καὶ λαϊκῶν. Τὰ ὅκτω μέρη τοῦ λόγου τῆς γραμματικῆς μετὰ τρεῖς ποιητὰς *Χρυσο-*

1. Βλ. ἐν Ἐκκλησι. Ἀληθ. τομ. Κ' (1900) περιγραφὴν τοῦ Κώδικος ὑπὸ τοῦ ἀνακαλύψαντος αὐτὸν σεβ. μητροπολίτου *Φιλαρέτου Βαρφείδου* (σ. 124) νῦν Ἱπρακλείας.

2. Τὰ ἐγγραφα ταῦτα ὥς καὶ τὸ σιγίλλιον τοῦ Ἀχριδῶν Ζωσιμᾶ τὸ πρῶτον ὑπὸ *Μ. Χαματοπούλου* ἐδημοσιεύθησαν ἐν τῇ Ἀληθείᾳ ("Ἔτος Α' 1881 σ. 175—176, 206—207) ὅθεν παρέλαβεν ὁ *Legrand* ἐν *Bibliothèque grecque vulgaire* Τομ. VII (1893) καὶ τὸ τρίτον ὑπὸ τοῦ ἀρχαιοφύλακος *Καλλινίκου Δεληκάνη* (νῦν μητροπολίτου Κυζίκου) ἐν *Ιατρ. ἐγγρ. τομ. Γ'* σ. 822—831, ἐνθα καὶ παραπέμπω. Ὁ ἱδρυτής πρὸς μεγαλειτέραν ἀσφάλειαν τοῦ ἱεροῦ σκοποῦ ἐνήργησε καὶ ἀπέλυσε δύο ἑτερα σιγίλλια ὁ *Ἱεροσολύμων κλεινὸς Χρῦσανθος*, ὁ *Νοταρᾶς* (κατὰ *Δεκ.* 1715) καὶ ἄπερ ἐπίσης ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ τοῦ *Χαματοπούλου* (ἐνθ' ἄνωτ. σ. 199—203). Ὁ φιλόμουντος οὗτος ἀνὴρ τῷ 1745 *συνεισέφερε γενναίως πρὸς Ἱδρυσιν σχολείων καὶ ἐν Παλαιστίνῃ* (βλ. Ἀνάλεκτα Ἱεροσ. Σταχυολογίας II σ. 223).

3. Ἐνθ' ἄνωτ. σ. 822—823.

4. Ὁ α', διδάσκαλος λαμβάνει ἑτησίως 80 δουκ. καὶ ὁ β' 40. οἱ ὑπότροφοι οἱ μὲν δύο συγγενεῖς τοῦ *Καστριώτου* ἀνὰ 20 οἱ λοιποὶ ἀνὰ 15.

λωρᾶν, Κάτωνα καὶ Φωκνίλδην καὶ ἐν λογογραφικὸν σὺν τῇ ἀναγκαίᾳ τεχνολογίᾳ¹. Ἴδου τὸ ὅλον πρόγραμμα τῶν μαθημάτων!

Τὸ πρὸς ἐπικύρωσιν τῶν γενομένων ἀπολυθὲν συγχρόνως σιγίλλιον ὑπὸ τοῦ *Ἀχριδῶν Ζωσιμᾶ* τοῦ Σιατιστεύως ἀποπνέει τὸ ἄρωμα τῆς τε εὐσεβείας καὶ φιλομουσίας. «Μεταδιωκτέον, οὖν, λέγει, τὰ καλὰ τοὺς ξὺν λόγῳ καὶ κοσμίως ζῆν αἰρουμένους, καὶ μάλιστα τοὺς ἐπ' εὐσεβείᾳ καὶ δογμάτων ὀρθότητι σεμνυνομένους, καὶ σπεύδειν, ὅσον τὸ ἐφικτόν, τρόπους θειῶν ἀναβάσεων ἐπιζητεῖν, θεωροὺς τε ἀκριβεῖς γίνεσθαι τῶν ὄντων καὶ τοῖς θείοις λόγοις τὸν νοῦν προσανέχειν, ἵν' ἔχοιεν τοῦ ἄκρου τῶν ἐφετῶν, τοῦ θείου φημί πλάστου ἡμῶν ἐφικέσθαι, κατὰ τὴν ἐνοῦσαν τοῖς ἀνθρώποις δύναμιν, οὐπερ οὐδοκοῦν ἄλλου εὐδαιμονέστερόν τε καὶ μακαριώτερον», καὶ πλέκων τὸ ἐγκώμιον τῶν φιλανθρώπων καὶ φιλομούσων ἐπιλέγει: «Ὡν φημί φιλοχρίστων, φιλοπτώχων καὶ φιλελεημόνων εἰς διατελῶν *ὁ ἐπιφανέστατος καὶ περιδοξὸς ἀρχὼν μέγας Κόμισος τῆς ἐκλαμπροτάτης αὐθεντίας Οὐγκροβλαχίας κύριος Γεώργιος Καστριώτης*², καὶ εἰς νοῦν ἀναλαβὼν τὴν ἐσχάτην δυστυχίαν τοῦ γένους ἡμῶν τῶν εὐσεβῶν χριστιανῶν, καὶ μάλιστα τῶν πατριωτῶν αὐτοῦ τῶν ἐν τῷ κλίματι τῆς Καστορίας τὰς οἰκήσεις ποιουμένων, καὶ τὴν παντελῆ γύμνωσιν καὶ ἀπόπτῃσιν τῶν καλῶν, οἷς πρότερον τὸ ἡμέτερον φῦλον ἦνθει, ἦν βασκανία τοῦ ἀλάστορος καὶ τυραννικῆ ἐπικρατεῖα κρίμασιν οἷς οἶδεν ὁ Θεὸς ὑπέστη...πάνυ τέτρωται τὴν καρδίαν καὶ θείῳ πνεύματι κεκίνηται»³...

Δὲν γνωρίζομεν τὰ μετὰ ταῦτα τῆς Σχολῆς ταύτης, ἐκ τοῦ κώδι-

1. σ. 824—827. Ἀμφότεραι αἱ πράξεις ἐγένοντο τῷ 1708 Μαρτ. 20 ἐν Βουκουρεστίῳ διότι ὑπογράφεται δτε *Μητροπ. Ἀνθιμος* καὶ ὁ ἐν τῇ «αὐθεντικῇ σχολῇ διδάσκαλος τῆς φιλοσοφίας» *Μάρκος ὁ Κύπριος* καὶ τίνες παρεπιδημοῦντες ἐκεῖ ἀρχιερεῖς τοῦ Οἴκ. θρόνου.

2. Ὁ *Καστριώτης* ἐξέδωκε τύποις τῷ 1703 ἐν Βουκουρεστίῳ τὸ ἐξῆς σπουδαῖον ἔργον· *Δογματικὴ διδασκαλία* τῆς ἀγιωτάτης Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας περιέχουσα κατ' ἐξαίρετον λόγον τρία τινά· α' πότε μεταβάλλονται τὰ ἅγια εἰς σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Χριστοῦ· β' διὰ τὴν Θεοτόκος ὑπέκειτο τῷ προπ. ἀμαρτηματι, καὶ γ'. διὰ αἱ μερίδες οὐ μεταβάλλονται... τοῦ *Σεβ. Κυμηνίτου*. Ἐξεδόθη δὲ δις ταυτοχρόνως! καὶ τὸ μὲν ἀφιεροῦται τῷ *Ἱεροσολύμων Δοσιθέῳ*, τὸ δὲ τῷ Μεγάλῳ Πέτρῳ τῆς Ρωσσίας (βλ. *Legend* ἐνθ' ἀνωτ. ἀρ. 18,19). Ὁ *Καστριώτης* τότε ἦν Ποσιέλνικος.

3. Αὐτ. σ. 828 849. Τὸ ἐγγραφεὶν τοῦτο ἀσφαλῶς συνετάχθη ὑπὸ τοῦ πρωτοθρόνου Ἀχριδῶν ἡμετέρου *Διονυσίου*, καθόσον μετὰ τῶν συνοδικῶν οὐδεὶς τότε διακρίνεται ἐπὶ παιδείᾳ, καὶ διὰ τοῦτο παρελάβομεν ὡς ὑπόδειγμα τὴν περικοπήν.

κος ὅμως τῆς Μητροπόλεως Καστορίας μανθάνομεν, ὅτι ὁ δραστήριος **μητροπολίτης Διονύσιος** οὐκ ἐπαύσατο πράττων καὶ διενεργῶν πρὸς προαγωγὴν τοῦ Σχολείου. Καὶ πρῶτον ἀπετάθη πρὸς τὸν **Καστοριανὸν Μανωλάκην**, τὸν ἀφειδῶς ὑπὲρ κοινωφελῶν σκοπῶν καὶ τῆς παιδείας ἐκδανῶντα, εἴτα καὶ πρὸς τοὺς ἐν Κ)πόλει περιφήμους Γουναράδες οἵτινες διὰ πράξεως ἐπικυρωθείσης τῷ 1714 καὶ ὑπὸ τοῦ **Διονυσίου** ἐξηγόρασαν τὸ χωρίον **Κρημίνι** (νῦν Γκερμενί) καὶ ἀφιέρωσαν ὑπὸ τὸ ὄνομα «Καστοριανόν» πρὸς συντήρησιν τῆς Σχολῆς¹. Ἐξ ἐγγράφου ὅμως τοῦ 1711 φαίνεται, ὅτι **Ιδρύθη καὶ νέα Σχολή** κάτωθεν τῆς Μητροπόλεως εἰς τὸν ἅγιον Νικόλαον τῆς ἐνορίας **Δραγωγιά**¹. Ἡ Σχολή ἔπειτα τῷ 1715 εὐηργετήθη ὑπὸ τοῦ συμπολίτου **Δημ. Κυρίτση**, ὅστις ἀφῆκεν γενναῖον ποσὸν εἰς τὴν εἰρημένην Τζέκαν, ἵνα ἐκ τῶν τόκων (225 δουκ.) διατηρῶνται 24 ὑπότροφοι². Ὅτι δὲ ὑφίστατο καὶ ἡ Σχολή τοῦ Καστριώτου ἀποδείκνυσιν ἕτερον γράμμα πατριαρχικὸν τοῦ αὐτοῦ Ἱεροσολύμων Χρ. **Νοταρά** ἀπολυθὲν ἐξ Ἀδριανουπόλεως κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1716, διὰ τὰ ἀφιερῶματα τοῦ Ἰδρυτοῦ, ὡς καὶ ἕτερον πρὸς τοὺς Γουναράδας³. Περὶ τοὺς χρόνους τούτους ἐδίδαξεν ἐνταῦθα καὶ ὁ περίφημος **Μεθόδιος δ' Ἀνθρακίτης**, ὅστις προηγήθη τοῦ Εὐγενίου Βουλγάρεως εἰσαγαγὼν τὰ νέα συστήματα καὶ φιλοσοφήματα τῆς Δύσεως ἐν τῇ διδασκαλίᾳ, καὶ διὰ τοῦτο προὔκάλεσε τὴν κατ' αὐτοῦ μῆνιν τῶν ἀμαθῶν καὶ τὴν τῆς Ἐκκλησίας καθάραισιν· διὸ καὶ αὕτη ἀπεστάλη ὑπὸ τοῦ πατριαρχοῦ Ἱερεμίου καὶ εἰς τὸν **ἀρχιεπίσκοπον Ἀχριδῶν Ζωσιμᾶν**, ἐν ᾗ λέγεται «καὶ τὸ πρῶτον εἰς Καστορίαν γενόμενος τῷ λανθάνειν. ὅστις ποτὲ ἦν σχολῆς ἐπιδραστήριος καὶ τῷ τῆς διδασκαλίας προσχίματι. μετῃ τὰς περὶ αὐτοῦ συγκροτήσας πρωτοπείρους... ἀπαλαῖς αὐτῶν ταῖς ψυχαῖς ἐγκατεφύτευσε τὰ ζιζάνια⁴.

1. Ἐκκλ. Ἀληθ. Κ' (1900) σ. 141. ἡ σχολή μέχρι ἐσχάτως (ὅτε τῷ 1908 περιηγούμενος τὰ μέρη ἐκεῖνα, ἦλθον καὶ εἰς Καστορίαν) ἐσώζετο ἐρείπιον παρὰ τὸ παρεκκλήσιον τοῦ ἁγ. Νικολάου. Περιγραφὴν τῆς ὥραιας ταύτης πόλεως ἐδημοσιεύσαμεν ἐν τῷ Μακεδονικῷ Ἡμερολογίῳ τῷ 1909, τῷ ἐν Ἀθήναις ἐκδομένῳ σ. 288—291, ἐνθα κατὰ λάθος ὁ εἰρημένος Καστριώτης γράφεται ἡγεμὼν τῆς Βλαχίας.

2. Κώδ. Μητροπ. ἐνθ' ἀνωτ. σ. 124—5. Ὁ **Κυρίτσης** οὗτος εὐηργέτησε καὶ τὰς μονὰς τοῦ Ἀθῶ.

3. **Παρανίκα** Σχεδιάσμα (Κ)πολις 1867) σ. 53 σημ. 8. Ἐπιθε τὰ περὶ τῶν διδασκάλων τῆς Σχολῆς ταύτης ἐν οἷς καὶ **Ἀναστ. Βασιλόπουλος** καὶ ὁ **Θωμᾶς Μανδακάσης**.

4. Τοῦτο ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ὑπὸ **Γ. Ἀφθονίδου** Ὑψηλάντου **Κο**.

Ἐτέραν προᾶξιν τοῦ **Διονυσίου** συναντῶμεν ἐν τῷ κώδικι τῆς ἐπ' ὀνόματι τῶν ἁγίων Ἀποστόλων μονῆς τοῦ Βυθκουκίου, ἄλλοτε ἀκμάζουσας καωμοπόλεως, πλησίον τῆς Κοριτσᾶς¹. Ὁ σπουδαῖος οὗτος κώδιξ. ὃν εἶδομεν τῷ 1908 εἰς χεῖρας τοῦ ἐκ τῶν προκρίτων Κοριτσᾶς φίλου κ Μιχαὴλ Τούρτουλη, φέρει τὴν ἐξῆς καθιέρωσιν:

«Κώδιξ τῆς ἱερᾶς μονῆς τῶν ἁγίων Ἀποστόλων κατὰ Βυθκούκιον ἀφιερῶθεις ὑπὸ τοῦ ταπεινοῦ **Μητροπολίτου Καστορίας κυρίου Χρυσάνθου** κατὰ τὸ χλίσιστὸν ἑπτακοσιοστὸν τριακοστὸν ἔννατον ἔτος ἀπὸ τῆς ἐνσάρχου οἰκονομίας τοῦ Κυρίου»². Ἄμα τῇ Καστριωταίᾳ Σχολῇ ἰδρύθη τῷ 1708 καὶ ἡ μονὴ αὕτη δαπάναις τοῦ ἐκ τῆς συνοικίας Μπόρση **Χατζῆ Ἀθανασίου Ῥημάρα**. τῷ δὲ 1710 πανηγυρικῶς ἐτελέσθησαν τὰ ἐγκαίνια κατὰ τὸν Κώδικα, ὑπὸ τοῦ **Καστορίας Διονυσίου** συλλειτουργοῦντος καὶ τοῦ **Πρεσπῶν Ἰωάσαφ** (τοῦ γνωστοῦ Μοσχοπολίτου, τοῦ ἔπειτα Ἀχριδῶν). Γνωρίζει δὲ πᾶς τις ὁποῖαν σημασίαν εἶχεν εἰς ἐκείνην τὴν ἐποχὴν καὶ ἐν τοῖς μέρεσιν ἐκείνοις ἡ σύστασις μιᾶς τοιαύτης μονῆς. Αἱ μοναὶ ὑπῆρξαν οὐ μόνον τὰ θρησκευτικὰ κέντρα, ἀλλὰ καὶ φυτώρια γραμμάτων ἐν αἷς ἄσβεστον διετιρεῖτο τὸ πῦρ καὶ ὁ πρὸς τὰς Μούσας ἔρως.

Ταῦτα ἡδυνήθημεν ν' ἀνεύρωμεν περὶ τῆς δράσεως τοῦ κλεινοῦ τούτου ἱεράρχου, καὶ ἅπερ καὶ μόνον ἀναδεικνύουσιν αὐτὸν ὑπέροχον ἄνδρα.

(Συνεχίζεται)

ΕΥΛΟΓΙΟΣ ΚΟΥΡΙΛΗΣ

μνημοῦ τὰ μετὰ τὴν Ἄλωσιν σ. 309—313 εἶτα ὑπὸ τοῦ **Σισανίου Ἀγαθαγέλου** ἐν Ἑκκλ. Ἀληθ. Β' (1882) σ. 495—500 (τὸ χωρ. 497) ἐκ τοῦ κώδικος τῆς Μητρ. Σιατίστης. Εἶναι αὕτη ἡ ἐγκύκλιος τῆς καταδίκης ἥτις **ἐδημοσιεύθη** **ὅκτις** καὶ τελευταῖον ἐν Πατρ. Ἐγγρ. Γ' σ. 868—873 μετὰ μόνης τῆς διαφορᾶς, ὅτι ἔχει τὴν προσθήκην τοῦ πρὸς τὸν Ἀχριδῶν προλόγου. Τοῦτο λέγω διότι ὁ διευθυντὴς τῆς Ἑκκλ. Ἀληθ. ἐνταῦθα ποιεῖται σύγχυσιν, καὶ τὰ δύο θεωρεῖ ὡς ἐν (βλ. σ. 491—2) **Περὶ τοῦ Ἀνθρακίτου**, ὅστις θεωρεῖται τῶν διαπρεπεστέρων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης λογίων, ἀρίστην πραγματείαν ἔγραψεν ὁ **Ἀραβαντινὸς** ἐν Πανδῶρᾳ τομ. ΙΑ'.

1. Εἶχε 4.000 καταίτους (νῦν μόλις 70 οἰκονομίας). Ἡ μονὴ **κεῖται** ἐπὶ λόφου ἰδρυμένη ἐπὶ τῶν ἐρειπίων ἀρχαίου ναοῦ, ὑπάρχουσι δὲ λείψανα φρουρίου εἰσέτι, εἶναι ἡ πατρὶς τοῦ περιφήμου διδασκάλου καὶ ἱεροκήρυκος **Ἰωαννίνων Εὐστρατίου**, οὗ ἐσώζοντο χειρόγραφα ἐν Ἀργυροκάστρῳ, ταῦτα ἀναφέρει ὁ περὶ τὴν Ἑπειρωτικὴν ἱστορίαν ἀσμένως ἐνδιατρίβων **Ν. Μυστακίδης** (παρὰ Σκενδέρη ἐνθ' ἀνωτ. σ. 55). **Υπῆρχε δὲ ἐνταῦθα καὶ ἀκμαία σχολὴ καὶ συνήκμαζε τῇ Μοσχοπόλει**.

2. Τὸν κώδικα εἶδεν καὶ ὁ τότε Καστορίας, ὅψ' ἦν ἐκκλησιαστικῶς ὑπῆγετο τὸ Βυθκούκιον, σεβ. **Φιλάρετος Βαφείδης** ὅθεν καὶ ἐδημοσίευσεν τὸ ἱστορικὸν τῆς ἰδρύσεως τῆς μονῆς. Ἐκ τῶν πρώτων ὅστις ἐδίδαξεν εἰς τὴν σχολὴν τοῦ Βυθκουκίου εἶναι ὁ μαθητὴς τοῦ Καβαλλιώτου **Σάββας ἱερομόναχος** (βλ. Ἀληθ. Κ' σ' 318).